

k tanci, nikoli k poslechu) a původně bylo tancováno mužskými dvojicemi. Tango jako komplexní kulturní argentinský produkt bylo exportováno do Evropy (pomohla mu hudba, která neobsahovala text, tzn. že Evropané a Evropanky mohli tančit tango i bez znalosti španělského jazyka). Zde bylo vnímáno jako tanec velmi exotický, erotický, provokativní a smyslný a zde bylo také obohaceno o evropské vlivy, aby se následně vrátilo po evropsku upravené zpátky do Argentiny. Tango nejvíce obohatila Francie, když se začalo objevovat ve francouzských kabaretech (tzv. kabaretní tango), kde bylo vedle jazzu hlavní náplní programu. Tzv. kabaretní (evropsky upravené) tango přispělo ke vzniku kabaretů v Argentíně a výskyt kabaretů vytvořil novou dimenzi společenského života, který se přesouval „z obývacích pokojů do kabaretu“, byl objeven noční život a došlo ke změnám tradiční náplně rolí všech žen a mužů, kteří se vztahovali ke kabaretu.

Ženy našly v kabaretním světě uplatnění ve třech oblastech: za prvé, ženy jako umělkyně (zpěvačky, tanečnice, kouzelnice...), které v kabaretu vystupovaly; za druhé, ženy jako společnice, které měly za úkol pít s bohatými muži a povídat si, bavit se a tančit s nimi (v nesexuálním smyslu slova), a za třetí, ženy, jež měly na starosti bohaté muže, kteří toužili po „placené lásce“. Většinou se jednalo o mladé, hezké a neprovdané ženy ze střední třídy, jež se narodily na předměstí a které odešly do kabaretů v Buenos Aires, aby zažily vzrušení, „lesk a bídu“ kabaretů a zkusily si, jaké to je nebýt (zoufalou) hospodyňkou. Noční svět kabaretů jistě kontrastuje se světem domácího a rodinného života, proto sem bohatí muži jako hlavní konzumenti kabaretního života, nevodili své manželky, ale bavili se s cizími ženami, popř. zde hledali milenky. Kabaret se stal místem, kde se střetává očekávaná naplň ženské a mužské role.

Texty, které byly později přidány do hudby tanga, se pokouší řešit morální dilemata. Objevovala se zde témata jako: vztah muže a ženy; nenaplněný milostný vztah mezi mužem a ženou; žena, která opustí manžela a děti a oddá se světu kabaretu; muž, jenž předvádí svou fyzickou a finanční (nikoli však morální) převahu nad kabaretní ženou apod. Tango je tancem (volnočasovou aktivitou), který v sobě obsahuje morální apel.

Eduardo Archetti si v rámci svého dlouhodobého výzkumu vytvořil skupinu argentinských informátorů a informátorek a na základě rozhovorů s nimi (aplikuje interpretativní metodu) došel k závěrům, jež hovoří o maskulinitě a morálce v návaznosti na fotbal, pólo nebo tango. Navzdory tomu, že jsou jeho závěry vázány na argentinský národ, je možné a nutné jeho poznatky diskutovat (přesně tak, jak to předeslala obálka knihy) i v evropských podmínkách. To je důvod, proč by Archettiho odkaz neměl být zapomenut.

Jana Patočková

Michael Mann: *The Sources of Social Power. Volume I: A History of Power from Beginning to A. D. 1760.* Cambridge: Cambridge University Press. 1986/2007, 15th edition, 549 pp.

Předložená recenze je poněkud neobvyklá v tom, že se zabývá knihou, jež vyšla už před delším časem, nicméně její kontinuitu zajišťují stále nová vydání. Nadto čtenáři měli možnost se seznámit s některými myšlenkami Michaela Manna v přehledovém článku Stanislava Holubce v prvním čísle *Historické sociologie* roku 2010.

Ale v našem případě je ospravedlnitelné takto připomenout nepochybně jedno ze stěžejních děl soudobé komparativní

historické sociologie. Recenze postihuje první část čtyřsvazkového projektu týkajícího se podstaty moci v průběhu dějin lidstva. V této knize Michael Mann určuje čtyři hlavní „zdroje“ moci jako prvku ovládajícího ekonomické, ideologické, vojenské a politické zdroje, přičemž zkoumá vzájemné vztahy těchto čtyř sociálních sil počínaje starověkými civilizacemi Středního Východu, přes klasické středomořské období a středověkou Evropu, a konče obdobím předcházejícím průmyslové revoluci v Anglii. Současný svazek nabízí vysvětlení vzniku státu a sociálního rozvrstvení, městských států, vojenských říší a trvajících interakce mezi nimi a zvláštní dynamiky středověké a raně moderní Evropy. Kniha končí zobecněním povahy celkového sociálního rozvoje, měnící se sociální soudržnosti a úlohy tříd a třídního boje v historii.

Druhý svazek pokračuje dějinami moci v průmyslových společnostech od roku 1760 do roku 1914. Třetí svazek pak zkoumá dějiny moci v současném světě, a to od roku 1914 do současnosti. Svazek IV představí teoretické závěry celé práce. Podle našeho názoru se jedná o zobrazení čtyřsvazkového projektu, v jehož rámci již byly publikovány svazky I a II; na svazky III a IV teprve čekáme. Mým úmyslem je druhý svazek recenzovat v příštím čísle časopisu *Historická sociologie*.

První kapitola právě recenzované knihy představuje základní argument Michaela Manna, kdy odmítá konvenční monolitickou koncepci „společnosti“ a přináší nový model své vlastní teorie. Podle tohoto modelu společnost představuje sled vzájemně se překrývajících a protínajících mocenských sítí. Svůj přístup shrnul v tvrzeních, z nichž vychází velmi vyhraněná metodologie.

Podle Mannovy definice představují společnosti mnohočetné přesahující a vzájemně se protínající sociálně prostorové

mocenské sítě; podle autora společnosti nejsou unitaristické (nečleněné); nejsou to sociální systémy (zavřené nebo otevřené) a nejsou to totality. V zeměpisném či sociálním (společenském) prostoru nenajdeme nikdy jen jednu jedinou ohraničenou společnost. Profesor Mann odmítá existenci systému nebo totality. Nemohou existovat „subsystémy, dimenze“ či „úrovně“ takové totality, protože neexistuje celek, sociální vztahy nemohou být redukovány „s konečnou platností“, jako východisko z nouze, na nějakou jejich systematickou vlastnost – jako např. na „techniku (metodu) materiální výroby“ nebo „kulturní“ či „normativní systém“, případně na „formu vojenských organizací“. Staví se proti ohraničené totalitě společnosti a argumentuje tím, že sociální (společenská) změna nebo konflikt se nedá rozdělit na „endogenní“ a „exogenní“ varianty. Podle Manna neexistuje sociální systém, neexistuje ani žádný „evoluční“ proces v jeho rámci. Lidstvo se nedělí na sérii ohraničených totalit, mezi nimiž neexistuje žádné „prolínání“ sociální (společenské organizace). Odmítá rozlišování mezi „sociální akcí“ a „sociální strukturou“ (s. 2).

Kritizuje rovněž ta nejortodoxnější sociologická tvrzení, jakými jsou například systémová teorie, marxismus, strukturalismus, strukturální funkcionalismus, normativní funkcionalismus, multidimenzionální teorie, evolucionismus, difuzionismus či teorie akce. Předkládá svůj model teorie společnosti, její představu jako mnohočetné přesahující a protínající se mocenské sítě, a vysvětluje, co je ve společnostech skutečně „primární“ a „určující“. „Obecný popis společností, jejich struktura a jejich historie (dějiny) mohou být nejlépe vyjádřeny v termínech vzájemných vztahů toho, co budu nazývat čtyřmi zdroji sociální moci: vztahů ideologických, ekonomických, vojenských a politických (IEMP)“ (s. 2).

Autor osvětluje svou teorii, která odmítá většinu ortodoxních sociologických názorů, na základě těchto důvodů:

1. EMP model organizované moci je tvořen překrývající se sítí sociální interakce, nikoli rozměry, úrovněmi či faktory jediné sociální totality.
2. Existují rovněž organizace, institucionální prostředky k dosahování lidských cílů. Jejich nadřazenost vychází nikoli ze síly lidských tužeb po ideologickém, ekonomickém, vojenském či politickém uspokojení, ale ze zvláštních organizačních prostředků, které každá společnost vlastní k dosažení lidských cílů, ať jsou jakékoliv. Profesor Mann je přesvědčen, že hlavní problémy studií zabývajících se mocenskými vztahy se týkají organizace, řízení, logistiky, komunikace – schopnosti organizovat a řídit lidi, materiál a území a rozvoj této schopnosti v průběhu dějin.

Čtyři zdroje sociální moci nabízejí alternativní organizační prostředky sociálního řízení. Michael Mann definuje cíl svého projektu těmito slovy: „Moje dějiny moci spočívají v měření socioprostorové kapacity pro organizaci a ve vysvětlování jejího vývoje (s. 3).“

Předkládaná kniha je rozdělena do šestnácti kapitol. První kapitola se zabývá základní teorií sociálních sil, které jsme se snažili zachytit ve shora uvedené části této recenze. Další kapitola představuje východisko autorovy historické studie sociálních sil počínaje rokem 3000 př. n. l., v éře civilizace, kdy společnosti byly rozvrstvené, stát byl pevně stanoven a ve státech byly vtěleny trvalé mocenské vztahy; tehdy v rámci kulturní historie vznikla patriarchální společnost, ale vznikla pouze na malém počtu míst světa. V zemědělství se shledáváme s ekonomikou v místech, jakými byly Mezopotámie, Egypt a severní Čína (údolí Žluté řeky), některá místa

v údolí Indu (západní pobřeží Pákistánu a Indie), Střední Amerika, Peru (zde neznali písmo), mínojská Kréta (s. 37).

Stát má svůj původ právě v těchto společnostech. Mann definuje stát v linii odvozené od Webera: „Stát je diferencovaný soubor institucí a zaměstnanců ztělesňující centralitu, a to v tom smyslu, že politické vztahy vyzařují směrem ven, aby pokryly územně vymezenou oblast, nad kterou si nárokuje monopol vázanosti a trvalého ovládnání, podporovaný fyzickým násilím (s. 37).“

Podle autora bude teorie státu podrobně diskutována ve IV. svazku; v jiné ze svých publikací vysvětluje, že definice státu má dvě úrovně analýzy: „institucionální“ a „funkcionální (provozní)“. To znamená, že stát můžeme definovat podle toho, jak vypadá institucionálně, nebo podle toho, jak funguje, podle jeho funkcí.

Čtvrtá kapitola pak osvětluje vznik rozvrstvení, států a multifaktorově-akční civilizace v Mezopotámii. První část této kapitoly se zabývá studiem původu různých civilizací a jejich společného vzorce, přičemž se soustřeďuje na existenci aluviálního (náplavového) zemědělství, na vznik civilizací, spolu s průvodními znaky sociální (společenské) stratifikace, a státu. Druhá část dokumentuje zavlažování v Mezopotámii v letech 5500–5000 př. n. l. Poslední část a následující dvě kapitoly pojednávají o různých typech teorií vzniku státu, rozvrstvení (stratifikaci) a civilizací v náplavových zemědělských oblastech.

Další kapitoly představují rozsáhlý souhrn socio-historických teorií rozvoje sociální moci založených na archeologických památkách, psané historické literatuře a sociologických interpretacích těchto blízkých disciplín, týkajících se historické sociologie státu a sociální stratifikace v Mezopotámii, Fénicii, Řecku, Asýrii, Persii a Římě.

Kapitola desátá předkládá důkazy o „soutěži“ mezi dvěma uspořádáními ideologické moci v pozdním období Římské říše. Zápas mezi starou ideologií římské vládnoucí třídy a nadsmyslovou (transcendentální) mocí křesťanství se uzavřel v roce 381, kdy Řím přijal křesťanské náboženství (s. 333). Za příčinu zhroucení Římské říše autor označuje neschopnost křesťanů vyřešit protiklady v římské společnosti (s. 334).

Následující kapitola popisuje další náboženské nebo filosofické směry světa, které se chopily moci mezi lety 600 př. n. l. a 700 n. l.: v tomto jedinečném období existovaly čtyři světové filosofické směry (křesťanství, islám, hinduismus a konfucianství), které do roku 1000 n. l. stály u zrodu čtyř zjevně rozdílných typů společnosti, kdy každá z nich měla svou vlastní dynamiku a procházela svým vlastním vývojem. Co se týče studia světových náboženství, pokračuje profesor Mann cestou Maxe Webera a zkoumá všechny společnosti, v nichž existuje hinduismus, islám nebo konfucianství, a sleduje, do jaké míry a jak náboženství tyto společnosti utvářelo.

Poslední tři kapitoly recenzované publikace jsou analýzou vývoje evropských sociálních sil probíhajícího ve třech fázích: první, v letech 800–1155, je obrazem evropských zemí jako jediného souboru vzájemně spojených, souvisejících dynamik, pronikajících všemi specifickými periodizacemi a dalším zeměpisným členěním. V této kapitole autor vysvětluje dynamiku a zdroj vývoje, jimž Evropa prošla a který napomohl vývoji směrem k průmyslové-

mu kapitalismu. Hlavní charakteristikou tohoto období je zrychlení a rozšíření intenzivních sil ekonomické praxe a růst extenzivní moci oběhu komodit (s. 374).

Druhá fáze evropské dynamiky je obdobím vzniku kooperujících států v letech 1155–1477. Tato kapitola vrhá světlo na počátek vytváření centralizovaných územních států. Následuje kapitola – Evropská dynamika: III. Mezinárodní kapitalismus a organické národnostní státy v období let 1477–1760. Tato část osvětluje vnitřní konsolidaci a vnější mocenské vztahy mezi evropskými státy až do období průmyslové revoluce (s. 450). Tyto tři kapitoly jsou „zlatým dolem“ pro studenty sociologie, při jejich snaze pochopit růst evropské populace (s. 401), ukazatele sklizně (úrody) v letech 1200–1820, anglické státní finance, 1155–1452 (s. 425), a další historické údaje, jež mohou být podkladem pro teoretické argumenty.

Recenzovaná Mannova ambiciózní práce představuje důležitý příspěvek k sociálním vědám. Vytváří nový teoretický rámec pro interpretaci dějin společnosti počínaje společnostmi v Asii a severní Africe a konče obdobím před průmyslovou revolucí v Anglii. Soustřeďuje se především na evropský společensko-historický vývoj čtyř sociálních sil, v neposlední řadě je stimulujícím čtením pro širokou škálu sociologů, historiků, studentů a dalších odborníků, zabývajících se pochopením rozmanitých sociálních a historických procesů.

Alemayehu Kumsa